

УДК 629.7.03(091)(477)

Чумаченко О. А.¹, Бондарчук Б. В.²

¹ канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. КНТ-514 НУ «Запорізька політехніка»

ЗАРОДЖЕННЯ АВІАДВИГУНОБУДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Початок Першої світової війни дав потужний поштовх для розвитку авіації Англії, Франції, США, Німеччини та Італії. Якщо за роки воєнних дій Англія побудувала 55 тис. літаків (41 тис. авіадвигунів), Франція – 51,1 тис. (93 тис.), Німеччина – 46 тис. (40, 2 тис.), то Російська імперія – 5 тис. літаків, 12 двигунів, причому спеціалізованих авіадвигунобудівних підприємств зовсім не існувало. Існуючі підприємства будували переважно літаки закордонних марок, а саме: «Фарман», «Моран», «Вуазен», «Ньюпор», при цьому використовували не тільки креслення, але й закуповували за кордоном готові деталі.

Першочерговий план уряду Російської імперії щодо забезпечення військових потреб у літаках і авіадвигунах за рахунок іноземних закупівель виявився нерентабельним, що пояснювалося ускладненням їх постачання із-за кордону. До того ж, союзники по Антанті намагалися продати вже застарілі літаки, які не мали бойової цінності. Подібна ситуація змусила уряд країни швидкими темпами розпочати розвиток авіаційної промисловості.

У лютому 1916 р. уряд держави прийняв програму будівництва автомобільних і моторобудівних заводів. Серед них мали бути підприємства, які виготовляють безпосередньо авіаційні двигуни. До таких належало й Акціонерне товариство електромеханічних споруд «ДЕКА» (колишнє Товариство «Дюфлон Константинович і Ко») в м. Олександрівську.

Авіамоторний завод з прилеглою територією були вигідними Військово-адміністративному відомству. Поруч були вільна земля, за рахунок якої у перспективі поставала можливість розширити виробничі площі з метою підвищення потужності виробництва. Окрім того, недалеко від Катеринославської залізниці планувалося будівництво аеродрому, що полегшило б транспортування матеріалів та деталей у різні частини країни.

Відповідно до вимог Інженерного відомства, керівництво «ДЕКА» вирішило зайнятися виробництвом двигунів внутрішнього згорання, а саме авіадвигунів легкого автомобільного типу. В умовах Першої світової війни першочергово розглядалися вимоги Військового та Морського відомств, які полягали у необхідності виробництва винятково засобів військової оборони. Після її завершення планувалося розширити асортимент двигунів, а також налагодити власне електромеханічне виробництво. Таким чином першим двигуном, виготовленим на заводі «ДЕКА», став шестициліндровий одноядерний мотор М-100. Його креслення створили конструктори під керівництвом інженера Воробйова.

24 лютого 1916 р. наказом № 2931 Технічного відділу Головного військово-технічного управління надійшло перше з прописаних у контракті замовлення на авіадвигуни фірми «Мерседес». Наступний наказ № 39844 від 19 квітня 1916 р. збільшив їх кількість до 235. Перші п'ять двигунів «ДЕКА» М-100 необхідно було завершити до кінця серпня 1916 р. На заводі стала недостатність необхідного обладнання та вітчизняних матеріалів, хоча всю роботу над ними вдалося завершити вчасно перший двигун М-100 задіяли 28 вересня.

Уже через рік на заводі було дев'ять будівель, у яких розмістилися два технічні бюро, світлокопіювальна та фотолабораторії, механічний, шліфувальний, збиральний відділи, відділ термічного оброблення, механічна, модельна, деревообробна, інструментальна та ремонтна майстерні. У старому приміщенні, побудованому ще братами Мознайм, знаходилася кузня. Одне з приміщень цілком належало чавунному та мідноплавильному виробництву. У свою чергу, сталеплавильна майстерня зайняла новозведену будівлю, у сусідній виплавляли деталі з міді. Дев'яту будівлю обладнали під силову станцію. На вересень 1917 р. генератори станції дозволяли підтримувати повний цикл виробництва, хоча його розширення потребувало заміни обладнання на значно потужніше. До того ж, на заводі організували транспортний підрозділ, де знаходились автомобілі марок Лорен-Дітріх, Стела та Електромоторіс. Необхідність покращити інфраструктуру спонукала до будівництва нової шосейної дороги, яка з'єднувала завод із Катеринославською залізницею (на сьогодні станція Запоріжжя - 2).

У 1916 р. завод нагородили орденом Святого Станіслава 2-го ступеня, а за випуск першого двигуна М-100 – орденом Святої Анни 2-го ступеня. Як результат, на 1917 р. підприємство «ДЕКА» стало відоме у всій державі.